

Ulkoa ohjattu aikuiskoulutus ja vapaa sivistystyö

Näkökulmia kansalaisopistoista inhimillisinä aikuisten kasvuyhteisöinä

Reinikainen, Raimo. 1988. *Ulkoa ohjattu aikuiskoulutus ja vapaa sivistystyö*. Aikuiskasvatus 8,3, 23—26. Tässä artikkelissa pohditaan tieteellisteknisen, sosiologisen ja eettisen vallankumouksen asettamia haasteita ihmisen kehittämistarpeille muuttuvassa yhteiskunnassa sekä hahmotellaan humanistisiin arvolähtökohtiin tukeutuvan aikuisten kasvuyhteisön mahdollisia tunnuspiirteitä vaihtoehtona tai täydennyksenä keskitetysti ohjatulle aikuiskoulutukselle.

MOTTO:

Ihmiskunnan suurin vaara ei ole atomipommi, vaan lisääntyvä rappeuttava, taannuttava vapaa-aika (Andre Malraux — vap. muk. RR)

Artikkelilla pyritään myös herättämään keskustelua siitä, missä määrin vapaassa sivistystyössä toteutuvat ja ylipäättänsä hyväksytään prof. Aulis Alasen (1985) ”naulaamat teesit”.

- Käypä on ajan tasalla
- Irrationaalisuus myy hyvin
- Vaihtelua arkeen sekä
- Määrän tyrannia.

Kolme vallankumousta

Tarkastellessaan kysymystä ihmisen tulevaisuudesta ja kehittämistarpeista on mm. prof. Joseph Basile todennut, että ensimmäistä kertaa ihmiskunnan historiassa ihmistä kohtaa yhtäaikaan kolme vallankumousta:

- *Tieteellistekninen vallankumous*, jossa aiomme korvaavat lihaksemme,
- *Sosiologinen vallankumous*: Koko maapallon väestölle tulee periaatteessa mahdolliseksi oppia ja arvioida asioita sekä osallistua yhteistoimintaan myös maailmanlaajuisella tasolla;
- Kolmanneksi ehkä merkittävin, *eettinen vallankumous*, jossa meidän perusarvomme — liittyivätpä ne sitten kotiin, uskontoon, isänmaahan tai kulttuuriarvoihimme, järkkyvät ja mitä todennäköisimmin muuttuvat globaalissa, maailmanlaajuisessa kulttuuri- ja elinympäristössä.

Kehityssuuntaa paikalliskulttuureista tulevaisuuden maailmankulttuuriin apulaisprof. *Martti Sarmela* kuvaa varsin kriittisesti.

Sarmela vertaa suurteknologian läpimurtoa sotavarusteluun; Sekin uhkaa karata ihmisen hallinnasta ja teknoympäristönä tuhota kansalliset ja paikalliset kulttuurit.

Yksittäistä ihmistä nämä vallankumoukset koskettavat kolmella perusulottuvuudella: Ajattelussa — älyllisellä ja tiedollisella tasolla, toiseksi toiminnan tasolla — sosiaalisessa käyttäytymisessämme sekä kolmanneksi tunnetasolla — itsetietoisuudessamme.

Näiden perusulottuvuuksien — ajattelun, toiminnan ja tunteen epätasapaino ja rajutkin heilahtelut heijastavat sivilisaatiomme perustavaa laatua olevaa muutosprosessia, jossa älylliset, sosio-ekonomiset ja kulttuuriarvomme joutuvat uudelleen arvioitaviksi myös kasvatuksen näkökulmasta.

Sivilisaatiomme muutosprosessi nostaa esiin mm. seuraavanlaatuisia kasvatuksellisia kysymyksiä:

- Millaisten tietojen ja asenteiden varassa me etsimme ja rakennamme väylän tulevaisuuden yhteiskuntaan ja sivilisaatioon?
- Miten opimme kestämään lisääntyvät, ennalta-arvaamattomat tulevaisuushokit?
- Kuinka ylipäättänsä kehitämme arviointikykyämme ja suhtautumistapojamme tulevaisuutemme suhteen. Kuinka voimme oppia käsittelemään ja hallitsemaan myös ennustamattomia asioita elämässämme?
- Kuinka opimme tulevaisuudessa — mikäli mahdollista — elämään onnellisina eli kaiken kaikkiaan pystymme vahvistamaan ajatteluaamme, tunteemme ja toimintamme keskinäistä tasapainoa?

Ihmisen yhteiskunnalliseen, tuotannolliseen ja kulttuurielämään liittyvät muutostekijät ja kasvatukselliset tarpeet edellyttävät olemassa olevan (aikuis)koulutusjärjestelmämme laajalaista ja perusteellista uudelleenarviointia.

Seuraavassa pyrin tarkastelemaan asiaa hahmottelemalla joitakin ulkoaohjatun aikuiskoulutuksen ja itseohjautuvan sivistystoiminnan mahdollisia tunnuspiirteitä.

Kysymyksiä ihmisen tulevaisuudesta ja kasvatuksen merkityksestä on käsitelty viime vuosina mm. G.H. von Wrightin kirjassa *Humanismi elämänasenteena* ja emeritus prof. Urpo Harvan juhla kirjassa *Humanistin teemojen tuntumassa*.

Keskitetystä koulutuksesta itseohjautuvaan sivistystyöhön

Koko sivilisaatiomme vallankumouksellinen muutosprosessi ilmenee yhteiskunnallisen rakennemuutoksena, joka on edellyttänyt myös koulutustarjonnan kriittistä arviointia ja uudelleensuuntaamista.

Kaavio 1. Ulkoa ohjatun aikuiskoulutuksen ja itseohjautuvan sivistystoiminnan tunnuspiirteitä

ULKAOHJATTU AIKUISKOULUTUS		ITSEOHJAUTUVA SIVISTYSTOIMINTA
Yhteiskunta- ja organisaatiokeskeinen (Ihminen järjestelmän välineenä)	LÄHTÖKOHTA	Humanistinen (Individualistinen ja sosiaalinen lähtökohta, "Ihminen arvo sinänsä")
Koulutuksen kohteina	IHMISET JA HEIDÄN YHTEISÖNSÄ	Toiminnan subjekteina
Sopeuttaa ihminen olemassa-olevaan järjestelmään ja hierarkioihin. Valmentaa yhteiskunnalliseen työnjakoon, tiettyihin asemiin ja tehtäviin.	PÄÄMÄÄRÄ	Sivistynyt ihminen Yhteiskunnan inhimillistäminen Poistaa yhteiskunnallisen työnjaon ihmisille aiheuttamia tiedollisia ja toiminnallisia raja-aitoja.
Muodollisten, yhtenäisten tutkinto- ja pätevyysvaatimusten suorittaminen Tiettyjen normien mukaisten tietojen sekä ajattelu- ja toimintamallien oppiminen	TAVOITTEET	Ihmisten itsensä asettamat tavoitteet (toiminnan itsensä korostaminen, normien erilaisuus) Kokonaispersoonallisuuden kehittyminen (Ihminen kehittää todellisuussuhdettaan käytännöllisestä, teoreettisesta, moraalista ja esteettisestä näkökulmasta)
Rakentuu keskitetyn suunnittelun ja hallinnon varaan	TOIMINNAN SÄÄTELY	Perusedellytyksenä itseohjautuvuus

Perinteisen koulutusjärjestelmämme toimintaa ja vaihtoehtoja, itseohjautuvaa sivistystoimintaa yritän kuvata kaavion 1 avulla. Ulkoaohjattu koulutustoiminta on rakentunut keskitetyn suunnittelun ja hallinnon varaan, nähnyt

Aikuiskoulutusjärjestelmämme uudistaminen, erityisesti ammatillisen aikuisopetuksen laajentaminen ammattioppilaitoksiin kurssi-osastoina sekä ammattikurssikeskusten muuttaminen ammatillisiksi aikuiskoulutuskeskukseksi tulevat merkittävästi edesauttamaan työikäisen väestömme ammatillisten perus- ja erityisvalmiuksien täydentämistä.

Toimialojen sisäiset muutokset ja koulutustarpeiden yksilöllistyminen ovat lisänneet voimakkaasti koulutuksen kysyntää ja aiheuttaneet aivan uusia koulutukseen kohdistuvia vaatimuksia.

Koulutettavien suuri määrä ja koulutustarpeiden moninaistuminen on havahduttanut myös hallinnon uuteen koulutusajatteluun. Keskitetysti ohjattu koulutustarjonta ei pysty vastaamaan todellisiin koulutustarpeisiin, vaan tarvitaan aikaisempaa nopeampaa, itseohjautuvaa säätelyä.

ihmisen ensisijaisesti järjestelmän ja organisaatioiden välineenä ja koulutuksen kohteena, joka on pitänyt sopeuttaa vallitsevan yhteiskunnan hierarkioihin sekä työnjaon mukaisiin asemiin ja tehtäviin normitettujen kelpoisuus-

vaatimusten mukaisesti. Ihmisten on todettu oppineen hahmottamaan työtään ja samalla koko elämänsänsäkin varsin kapea-alaisesti ja puutteellisesti.

Ammatillisen koulutustoiminnan lisäksi myös yleissivistävässä opetustoiminnassa on ollut havaittavissa edellä kuvattuja ominaispiirteitä. Vapaa sivistystyö ei näytä kovinkaan suuresti poikkeavan ulko-ohjatun koulutuksen käytännöistä: Erytisesti taloudellisten resursien keskitetty jako ja suuntaaminen tiettyihin erityistarkoituksiin tarkkoine rajoituksineen on oleellisesti vaikuttanut velvoiteluonteisen ja yhteiskunnan kannalta muuten arvostusta saavan paikkaavan ja täydentävän koulutuksen lisääntymiseen. Samalla on jouduttu tinkimään vapaalle sivistystyölle muotoutuneista omaehtoisuuden ja itsesäätelyn periaatteista.

Myös ns. informaatioyhteiskunnan kehitystä kuvaavissa ennusteissa (Lampinen ym.) korostuvat keskeiset ulkoa ohjatun koulutuksen perusnäkemykset:

- rationaalisuus tuotannossa ja yhteiskunnallisessa toiminnassa, kilpaisuushenkisyys valtiita,
- tulevaisuus menneisyyden suoraviivaisena jatkeena,
- virallisesti hyväksytyt asiantuntijavallan korostaminen,
- ihminen rationaalisena, kilpailuhenkisenä, ammatillista ja yhteiskunnallista statusta tavoittelevana toimijana
- yhteiskunnan toiminnan asettaminen luonnon toiminnan edelle ja
- taloudellisen kasvun suosiminen.

Ulko-ohjatun koulutuksen suosimat ns. korvat arvot ovat aiheuttaneet vastareaktioita suorituskeskeistä tehokkuusyhteiskuntaa kohtaan. Vieraantuminen ja yleinen pahoinvointi hyvinvoinnin keskellä, teknologisten ja byrokraattisten koneistojen luoma tyhjyyden tunne, emotionaalisen ja sosiaalisen elämän köyhtyminen jne. ovat luomassa juurettomuutta ja paineita vaihtoehdoisen elämänmuodon etsimiseen.

Suoritusyhteiskunnan vasta-arvoihin perustuvassa omaehtoisuuden tulevaisuuden rakentamisessa korostuvat mm.

- kulutusideologiasta luopuminen ja yksinkertaisen elämänmuodon valinta,
- omavaraisuus yksilön ja lähiyhteisön elämässä,
- työn ja vapaa-ajan yhdistäminen,
- luonnon kunnioittaminen, uusiutuvien luonnonvarojen käytön korostuminen,
- vastuu lähimmäisistä lähellä ja kaukana, empatian korostaminen,
- epäusko asiantuntijoiden ja poliitikkojen toimintaan ja ratkaisuihin sekä
- itsensä toteuttaminen kokonaisvaltaisesti.

Näistä vaihtoehdoisista arvoista on johdettavissa myös joitakin itseohjautuvan sivistystoiminnan keskeisiä tunnuspiirteitä.

Humanistinen, ihmiskeskeinen sivistysnäkemys korostaa ihmisen ja luonnon kunnioittamista, vastuuta toisista, kokonaispersoonallisuuden kehittämistä sekä yhteiskunnan inhimillistämistä mm. toimintarakenteita muuttamalla ja työnjaollisia raja-aitoja poistamalla.

Kansalaisopistot inhimillisinä aikuiskasvatukeskuksina?

Kansalais- ja työväenopistojen, jotka ovat perinteisesti olleet vapaan sivistystyön laajin ja paikallisesti kattavin kulttuuri- ja sivistyslaitos, tulisi vakavasti ottaa arvioitavaksi sivilisaatiomme muutosprosessin uudet laaja-alaiset haasteet. Tältä pohjalta opistojen sivistystehtävä voitaisiin määrittää uudelleen.

Opistot voisivat toimia aikuisten paikallisina kasvuyhteisöinä, jotka toteuttaisivat itseohjautuvan sivistystoiminnan periaatteita ihmisten ja heidän lähiyhteisöjensä kehittämistarpeiden tyydyttämiseksi.

Tämä edellyttää opistolta nopeaa ja joustavaa muuntumiskykyä, halukkuutta uudistaa opetustoimintaansa sisällöllisesti ja menetelmällisesti mm. aluksi esittämäni Aulis Alasen mainitsemien ”tehokkaan palvelun periaatteiden” osalta.

Todellinen sivistävä opetus merkitsee oppisisältöjen perinpohjaista uudistamista siten, että olennaisten tietojen omaksumisen ja hallinnan sekä käytännön taitojen ja toimintavalmiuksien lisäksi oppiminen kehittäisi asioiden ja ilmiöiden tutkimisen ja ongelmien ratkaisemisen taitoja sekä ihmisen kykyä suuntautua, asettaa elämälle uusia tavoitteita ja luoda uutta uskoa, toivoa tulevaisuuteen.

Aikuiskasvattajan etiikkaa käsitellessään Helena Kekkonen tiivistää mielestäni osuvasti tämän työmme keskeiset arvolähtökohdat. Hänen mukaansa käytännön opetustaidon osatekijöiden — suunnittelutaidon, sisällönhallinnan, esiintymis-, järjestely- ja havainnollistamis- sekä vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaitojen — lisäksi ja koko kasvatustoiminnan perustaksi tarvitaan eettinen ajatusten, käsitysten ja toiminnan kokonaisuus, jonka olennaiset osatekijät ovat:

- kypsyys, ”ihmisyys”, elämän kunnioittaminen,
- vastuu yhteiskunnan jäsenenä, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteuttaminen sekä
- solidaarisuus maailmankansalaisena, ”ihmiskunnan veljeys”.

Koska myös esteettisyys on ihmisen perusolemukseen kuuluva, kehittyvä osa-alue, jätettävään lukijalle viestinä ja pohdiskelun käynnistäjänä japanilaisen teknisen korkeakoulun seinään kirjoitettu sanoma:
 ”Ensimmäinen esihistorian elämellisyydestä uloskehittynyt ihminen oli se, joka poimi kukkia tehdäkseen kauniin kimpun, koska hän tajusi hyödyttömän hyödyllisyyden.”

Lähteitä

Aikuiskasvatus 1/1988
 Aikuiskoulutus 2000. Kansalaiskasvatuksen Keskusten vuosikirja 1986.
 Aikuiskoulutuksen arvot ja tavoitteet -seminaarin aineisto 17.—18.3.1988. Kansanvalistusseura: Helsinki
 Aikuisten yhteiskunnallinen kasvatus 1988. Vapaan sivistystyön XXIX vuosikirja. Pieksämäki: Kirjasto-palvelu.
 Alanen, Aulis 1985. Tehokas palvelu aikuiskasvattajan ammatti-ideaalina. Teoksessa Manni & Tuomisto (toim.), Humanistin teemojen tuntumassa. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A. vol. 196.
 Basile, Joseph 1984. Ihminen ja hänen koulutus-

vaihtoehtonsa tulevaisuudessa. Ammattikasvatus — kunta — työelämä -konferenssin 7.—9.2.1984 kirjallista aineistoa. Suomen Kaupunkiliitto.
 Educa, Kansalaiskasvatuksen Keskusten vuosikirja 1987.
 Elämänä kansansivistystyö. 1985. Vapaan sivistystyön XXVIII vuosikirja. Pieksämäki: Kirjastopalvelu
 Eskola, Antti 1985. Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan. WSOY: Juva.
 Harva, Urpo 1983. Inhimillinen ihminen Homo Humanus. WSOY: Juva
 Hirsjärvi, Sirkka 1985. Johdatus kasvatustieteeseen. Kirjayhtymä: Rauma
 Kekkonen, Helena 1985. Aikuiskasvattajan etiikka. Teoksessa Manni & Tuomisto (toim.), Humanistin teemojen tuntumassa. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A. vol. 196.
 Lampinen - Savola - Välke-Salmi 1982. Koulutus käännekohdassa. Gummerus: Jyväskylä.
 Lehtisalo - Raivola 1986. Koulutuspolitiikka ja koulutus suunnittelu. WSOY: Juva
 Peltonen, Matti 1987. Koulutus 2000. Otava
 Sarmela, Matti 1987. Uusi maailmankulttuuri ei tunne kansallisia eroja. Helsingin Sanomat 22.2.1987.
 Wilenius, Reijo 1976. Kasvatuksen ehdot. Gummerus: Jyväskylä
 von Wright, G.H. 1983. Humanismi elämänsentteina. Otava: Keuruu

Reinikainen, Raimo. 1988. Externally directed adult education and liberal education. Viewpoints on Adult Education Centres as communities where adults can develop themselves.

The article deals with the challenges imposed by the techno-scientific, sociological and ethical revolution on human developmental needs in a changing society. The author goes on to outline probable characteristic features of a community for adult development, based on humanistic premises, as an alternative/supplement to centrally directed adult education.